

Järjestöt, julkisuus ja poliittinen järjestelmä

Martti Siisiäinen

Yhdistys ja järjestö yhteiskuntatieteellisinä käsitteinä

Tässä artikkelissa tarkastellaan *järjestöjä* ja *yhdistyksiä* yhtäläisinä intressien toteuttamisen järjestyneinä tapoina. Yhdistyksen ja järjestön käsitteille ei Suomessa ole systemaattisesti pystytty osoittamaan omaa, ne toinen toisistaan erottavaa sisältöä, minkä vuoksi niitä voidaan hyvin käyttää rinnakkain.

Yhdistys voidaan yleisellä tasolla määritellä jäsentensä joidenkin intressien toteuttamista varten perustetuksi, vapaaehtoisuuteen perustuvaksi, ei välittömään taloudelliseen voittoon tähtääväksi ja (periaatteessa) valtiosta riippumattomaksi yhteenliittymäksi (ks. esim. Sills 1968; määrittelyongelmista, esim. Siisiäinen 1986).

Järjestö käsitteenä korostaa yhteenliittymisen formaalia aspektia, yhdistyksen luonnetta formaalina organisaationa. Monissa kielissä ei aivan vastaavaa käsitteellistä eroa olekaan.

Järjestöt/yhdistykset syntyvät subjektien välisen vuorovaikutus- ja yhteisten merkitysten luomisprosessin tuloksena. Näin ollen ne kytkävät yhteen kulttuurin symbolisen alueen ja yhteiskunnalliset intressit. Tämän yhteyden huomioonottaminen johtaa *'järjestöllisen pääoman'* ongelmakokonaisuuden tarkasteluun, mikä on yhdistystutkimuksessa toistaiseksi jäänyt liian vähäiselle huomiolle (ks. Siisiäi-

nen 1988). Järjestöllisellä pääomalla tarkoitetaan niitä resursseja, joita järjestöön kuulumisen ja järjestöön kytkeytyvät sosiaaliset suhteet kollektiiville ja sen yksilöjäsenille tuottavat ja joiden hallinta lisää yksilön toiminnan 'kausaalista voimaa' yhteiskunnan eri kentillä (emt.).

Järjestöllisen pääoman olemassaolo kytkeytyy läheisimmin Bourdieun määrittelemien kulttuurisen ja sosiaalisen pääoman käsitteisiin (ks. Bourdieu 1980; 1983; Siisiäinen emt.). Yhdistykset ovat keskeinen institutionalisoituneen kulttuuripääoman ja sosiaalisen pääoman kasaamisen muoto. Kulttuurisen pääoman avulla legitimoidaan vallitseva kulttuurinen 'arbitraarisuus', tiettyjen luokkien kulttuuristen tulkintojen ja luokittelujen dominointi, osoitetaan rajat vulgaariin sekä vakiinnutetaan symbolisen alueen avulla sosiaalisia asemia. Sosiaalisen pääoman avulla hyvin organisoitunut vähemmistö pystyy pääsemään perille rationaalisesti omista intresseistään suhteessa organisoitumattomiin, luokkapirstoutumisen pilkkomiin 'massoihin'.

Institutionalistuneiden yhdistysten avulla luodaan uusia identiteettejä, sosiaalisia olemuksia ja asetetaan sosiaalisia rajoja, tuotetaan kulttuurisia ja sosiaalisia 'epäjatkuvuuksia'. Yhdistyksillä ja järjestöillä 'siunataan' vallitseva työnjako ja siihen perustuva ihmis-

ten kategorisointi kulttuurisiksi jaotteluiksi, annetaan juridis-valtiollinen sanktiointi sosiaalisille eroille. Yhdistykset/järjestöt ovat yksi tapa, jolla kulttuurisen ja sosiaalisen pääoman kasaamisen pitkäjänteisyyden vaatimus on modernissa yhteiskunnassa pyrityt ratkaisemaan (ks. Bourdieu 1980; 1983; Siisiäinen 1988).

Sosiaalinen pääoma (ryhmään kuulumisen ja sosiaalisten verkostojen tuottamat resurssit) poikkeaa Bourdieun mukaan taloudellisesta ja kulttuurisesta pääomasta siinä, että sillä ei ole esineellistä olemassaoloa, vaan se riippuu intersubjektiivisista käytännöistä, joita tarvitaan materiaalistien ja symbolisten voittojen varmistamiseksi (Bourdieu 1980, 2). Koska se perustuu keskinäiseen tuntemiseen ja tunnustamiseen, se saa näin ollen symbolisen luonteen, toimii aina symbolisena pääomana (Bourdieu 1983, 195). Kun taloudellisella ja kulttuurisella pääomalla on omat objektiiviset olemassaolon muotonsa (raha, osakkeet; arvosanat, tittelit), symbolinen pääoma on olemassa "vain toisten silmissä". Se saa aina väistämättä ideologisen funktion, koska se huntuuttaa pääomarakenteen mielivaltaisen jakelevan luonteen legitimeiksi erottelun järjestelmiksi (Joppke 1987, 60). Symbolisen (ja sosiaalisen) pääoman olemassaolo riippuu vaihtosuhteista (vuorovaikutuksesta) toimijoiden välillä (ks. Siisiäinen emt.).

Yhdistyslaitoksen tarkastelun liittäminen symbolisen (ja kulttuurisen) pääoman käsitteisiin kytkee yhteen luokat/resurssit/intressit/kokonaisyhteiskunnan sekä symbolisen ja kulttuurisen alueen. Se implikoi myös rajanvetoa suhteessa yhdistyksen historiallisuuteen. Yksi keskeinen ongelma yhdistyksen ja järjestön määrittelyssä liittyy yhdistyslaitoksen historiallis-konkreettiseen luonteeseen.

Eräät antropologit ja historioitsijat määrittelevät yhdistyksen (voluntary association)

niin väljästi, että yhdistyslaitoksen historia voidaan ulottaa vuosituhansien taakse. Robert Anderson esimerkiksi katsoo yhdistyslaitoksen historian ulottuvan neoliittisiin kyläyhteisöihin. Neoliittisen sivilisaatiotyypin leviäminen noin vuosista 8000-7000 e.a.a. lähtien muodostaa hänen mukaansa 'yhdistysten' ensimmäisen leviämisaallon Egyptin ja Iranin väliseltä alueelta Kaakkois-Aasiaan ja Keski-Amerikkaan (1971, 210-211). Sitä edeltäneen paleoliittisen ja mesoliittisen 'haja-asutuksen' aikakaudella 'yhdistyksiä' ei vielä Andersonin mukaan ollut (emt. 209). Neoliittisen jakson jälkeen 'yhdistysten' määrä laski selvästi vuosituhansiksi, eräistä maantieteellisistä poikkeuksista huolimatta (esim. Kiinan kauppiaskillat, Rooman uskonnolliset 'klubit', eurooppalaiset killat ja 'klubit').

Tuolloiset yhdistyksiä eniten muistuttaneet poikkeustapauksetkin olivat tavallisesti rajoitettuja sosiaalisesti (eliitti) ja sisällöllisesti (uskonnollinen funktio). Esimerkiksi muinaisen Kreikan 'yhdistykset' (ks. Peterson & Peterson 1973) olivat uskonnollisen aineksen läpitunkemia; Keski-Amerikan intiaaniheimojen yhteenliittymissä uskonnollinen ja klaanilaitoksen vaikutus oli leimaavana (ks. Ross 1976a). Näin ollen enempiä edellä mainittuja yhteenliittymiä kuin muuallakaan (Japani, Afrikka) (ks. Kerri 1974; Ross 1976a; 1976b) tavattuja salaseuroja yms. ei voida pitää yhdistyksinä sanan modernissa merkityksessä.

Onkin täysin perusteltua käyttää yhdistyksen (ja järjestön) käsitettä teollisuuskapitalismin moderneista intressiyhteenliittymistä eli antaa käsitteelle historiallisesti spesifi sisältö. Esimerkiksi Max Weberin mukaan moderni yhdistys on 'kylmän esineellisyyden/asiallisuuden' läpäisemä intressilaskelmoinnin väline, tärkeä yhteiskunnallistumisen toteuttaja ja muoto. Tönniesin käsitteiden avulla Weber erottaa toisistaan *'Vergemeinschaftung'*-suh-

teet, jotka liittyvät "subjektiivisesti koettuun (affektuaalisen tai traditionaalisen) osallisten yhteenkuuluvuuteen ja *Vergesellschaftung-suhteet*, jotka pohjautuvat "(arvo- tai päämäärä)rationaalisesti motivoituneeseen intressisopimukseen tai samalla tavoin motivoituneeseen intressisidonnaisuuteen" (Weber 1976, 21; ks. myös 1906). Yleisemminkin yhdistykset/järjestöt voidaan nähdä (myös eutilitaristisesti ymmärrettyjen) intressien (ainakin toistaiseksi) tärkeimpinä toteutumisen tapoina ja siten modernille teollisuuskapitalismille suuntaa antavien pyyteiden organisoinnin muotoina.

Porvarillinen julkisuus, kulttuuri ja yhdistysten muodostuminen

Yhteiskunnan ja yhdistyslaitoksen suhteita voidaan lähestyä monista aspekteista käsin ja monien tasojen lähtökohdista, muodostavathan yhdistykset tärkeän moderneja ja yhteiskuntia ja niiden yksilöjäseniä välittävän tason. Teoretisoinnin ja keskustelun käsitteet ovat vaihdelleet suuresti eri koulukuntien ja kansallisten yhteisöjen välillä. Yhdysvaltalaisessa keskustelussa yhdistysproblematiikkaa on liittovaltion perustajien kirjoituksista ja de Tocqueville'n Amerikan demokratiaa käsittelevästä tutkimuksesta saakka tarkasteltu pluralistisen demokratia-konseption viitekehystä. Saksalaisessa keskustelussa ovat esillä olleet myös oligarkia- (Michels) ja byrokratia-ongelmat (Weber) sekä niiden problematiikkaa jatkava inkorporoitumistendenssin tarkastelu. Habermasin kirjoitukset 'ideaalisesta puhetilanteesta', 'herruudesta vapaasta dialogista' ja 'julkisuudesta' voidaan nähdä eräänlaisina Michelsin 'oligarkian rautaisen lain' ideaalityypin demokratiateoreettisina vastineina (ks. Siisiäinen 1987).

Politiikan teoriassa keskeisimmät tulkinnat

tälle järjestöjen ja poliittisen järjestelmän välitykselle ovat olleet sosiologinen pluralismiteoria ja nk. inkorporoitumis- tai systeemi-integraatioteorioiden ryhmä (ks. Siisiäinen 1986). Yhdistysten/järjestöjen ja yhteiskunnan kokonaisjärjestelmän välisten suhteiden tarkastelussa on edelleen huomattavia teoreettisia ja tutkimuksellisia aukkoja. Keskeinen ongelma on *makro- ja mikrotason yhdistysteorioiden* huono 'yhteensopivuus'.

Yhtäältä on kehitelty *mikrotasoisia* ymmärättävään otteeseen, symbolisiin diskursseihin jne pohjautuvia kulttuuritutkimuksia, joiden avulla voidaan kuvata yhdistystoiminnan kulttuurisia substansseja. Näiden ongelmana on useimmiten ollut kollektiivisten muodostelmien poisputoaminen tarkastelusta, kulttuurin kehitysedellytysten, "jo tulkitun" kulttuurin kokonaisuuden ja systeemisten kytkentöjen puutteellinen käsittäminen tai parhaassakin tapauksessa näiden jääminen reunaehtojen asemaan (ks. Neidhardt 1986, 10).

Neidhardtin mukaan kulttuurin sosiologian keskeisenä tehtävänä tulisi olla subjektien toiminnalle relevanttien merkitysrakennelmien kollektiivisten ulottuvuuksien analyysi ja niiden erityisten yhteiskunnallisten kehitysedellytysten tutkiminen; tämän jälkeen keskeistä olisi sen osoittaminen, että kulttuuri-ilmiot itse ovat "sosiaalisia tosiasioita", jotka esittäytyvät yksilösubjektille pääosin itsestäänselvinä ja joista tämä sen vuoksi tuskin on useinkaan tietoinen (1986, 10). Tämä edellyttää kulttuurin tarkastelemista (myös) systeeminä. Kulttuurin sosiologian keskeiseksi tehtäväksi tästä perspektiivistä asettuu systeemin monimutkaisuuden tekeminen siten käsitettäväksi ja ymmärrettäväksi, ettei se ilmene enempää organisaationa kokonaisuutena (objektivistinen systeemitteoria) kuin pelkkänä kaaoksena (pelkkänä itse periaatteensa määrittävien 'diskurssien diskurssina').

Edellä mainittujen ongelmien vuoksi on hyödyllistä pohtia 'uuden' *systeemitteorian* merkitystä myös 'kulttuuristen tosiasioiden' tutkimiselle. Systeemitteoreettisten lähestymistapojen avulla alkaa kehittyä kieli, jonka avulla kokonaisuuden ja osakulttuuristen rakenteiden suhteita ja eriytymistä, 'näennäistä-epäjärjestystä' voidaan pyrkiä kuvaamaan (vrt. Luhmann 1986; Neidhardt 1986). Niiden ongelmana taas on kulttuuristen ja sosiaalisten substanssien häviäminen formaalin järjestelmän alle. Erityisen kiinnostavia ovat tästä syystä sellaiset käsitteet ja tarkastelut, joi-

den avulla edellä hahmoteltua substanssin ja systeemin yhteensopimattomuuden ongelmaa voidaan (yrittää) parantaa.

Taulukossa 1 on esimerkkien avulla muodostettu lähestymistapojen tyypejä ensiksi sen perusteella, korostuvatko niissä formaalit systeemitteoreettiset aspektit vai substanssiin liittyvät ideat ja toiseksi sen pohjalta, liikutaanko niissä (pääasiassa) mikrotasolla (yhdistys, järjestö, ryhmä) vai (pääasiassa) systeemin tasolla. Kuten aina tällaisissa teoriatypologioissa, eri tyyppisiin sijoittamiset ovat yksinkertaistuksia ja sellaisina teoretikkojen

Taulukko 1. Yhdistysten/järjestöjen ja poliittisen järjestelmän suhteiden teoriatyyppit

	Sisältöä vs. muotoa korostavat teoriat		
Mikro- vai makrotason teoria	Sisältöä korostavat	Muotoa korostavat	Molempia korostavat
Mikrotason teoriat	- symbolisen interaktionismin organisaatiokonseptio - 'yhdistys sosiaalisen maailman organisatorisen rakentamisen tuloksena' -käsitte	- formaali organisaatioteoria - organisaatio 'ideaalisena puhetilanteena' - 'oligarkian rautainen laki' - formaalin byrokratian konseptio - vaihdon teoria	- järjestöpääoman konseptio (Bourdieu) - porvarillisen ideaalilyhdistyksen konseptio (Negt et al.) - liikejulkisuuden malli (Paris) - dialoginen kollektiivisen toiminnan malli (Offe et al.)
Makrotason teoriat	- ymmärtävän sosiologian konseptio kokonaisyhteiskunnan instituutioiden konstituutumisesta (Weber)	- sosiologinen pluralismiteoria - Parsonsien strukturalistis-funktionalistinen teoria yhdistyksistä (AGIL) - Luhmannin funktionalistis-strukturalistinen teoria - Habermasin porvarillisen julkisuuden konseptio	- Althusserin ideologiset valtioapparaatit - saksalainen neopluralismin teoria - Gramscin kansallisyhteiskunta- ja hegemoniateoria - selektiivisen korporatismien teoria - Tourainen konseptio yhteiskunnallisista liikkeistä

käsityksiä yksipuolistavia tulkintoja (vrt. Siisiäinen 1986). Typologiaa olisikin luettava sel- laisten teoreettisten konseptioiden kartoitta- misena, jotka ovat tuoneet tärkeitä ko. käsitys- tyypin elementtejä yhteiskuntatieteelliseen yhdistys-/järjestötutkimukseen.

Mikrotason teoriat ja konseptiot

Formaalit mikrotason yhdistysteoriat pystyvät kuvaamaan abstraktilla tasolla yhdistysten raken- teellisiä ja toiminnallisia piirteitä sekä suhteita ulkomaailmaan. Kuitenkin tämän tyyppisiä yhdistysteorioita on kehitelty varsin vähän, olkoonkin että yhdistyksiä/järjestöjä voidaan määrittelyn tasolla pitää formaaleina organisaatioina ja formaali organisaatioteo- riahan on tutkimusalueensa hallitseva 'para- digma' (ks. Amis & Stern 1974, 93-94; Bühler & Kanitz & Siewert 1978; Siisiäinen 1987, 67-81).

Sisältöä formaaleihin yhdistyskonseptioi- hin on tuotava subjektikeskeisistä organisaatioteorioista, joissa tutkitaan 'organisaatioteo- dellisuuden sosiaalista rakentamista' (ks. Burrell & Morgan 1981). Tämä koskee ennen muuta sellaisia teorioita kuin Blaun ja Scottin kehittelemä formaali organisaatioteoria (ks. Blau & Scott 1962), mutta tietyin osin sovel- tuu myös Michelsin 'oligarkian rautaiseen lakiin' sisältyvään käsitykseen yhdistyksiin väis- tämättä kehittyvästä oligarkkisesta valtara- kenteesta ja sen perustana olevasta työnjaos- ta (ks. Michels 1908) sekä Weberin käsityksiin yhdistysten ja puoluejärjestöjen tehokkuus- vaatimuksen synnyttämästä byrokraattisen herruuskoneiston luomisen välttämättömyy- destä (Weber 1976). Myöskään Habermasin totuusteoreettinen idea yleistymiskykyisistä intresseistä ja niiden selville saamisen edelly- tyksistä (ideaalinen puhetilanne, herruudesta vapaa kommunikaatio) (ks. Habermas 1971,

204-; 1973; 1978; ks. Siisiäinen 1987, 67-81) ja sen suora sovellutus järjestötutkimukseen (ks. Heinze 1981) ei ole vapaa tästä substantiaali- sesta sisällyksettömyydestä (ks. Siisiäinen emt.).

Subjektiiivisten mikrotasoi- sten lähestymistä- pojen ongelmana on usein yksittäistapauksiin rajoittuminen (esim. parhaat yhdistyshistori- at), minkä vuoksi kokonaisnäkemysten luo- minen yksin niistä käsin ei onnistu. Tämä kos- kee sekä interaktionistisia että nk. ymmärtä- vän sosiologian paradigmaa noudattavia orga- nisaatioteoreettisia lähestymisiä järjestö-/orga- nisaatioproblematiikkaan (ongelmista, ks. Burrell & Morgan 1981). Oma ongelmansa johdonmukaisissa subjektivistisissä järjestö- teorioissa on jo sellaisten 'ulkoisten organi- saatorakenteiden' tutkiminen, joita teorian perusideoiden mukaan ei edes myönnetä ole- massaolevaksi 'objektiiviseksi todellisuudeksi' (ks. Burrell & Morgan emt.).

Samansuuntainen ongelma kuin symboli- sen interaktionismin kohdalla, syntyy myös positiivisessa vastineessa, sosiaalisen vaihdon teoriassa. Siinä järjestöjä tarkastel- laan "vapaaehtoisina sosiaalisina toimintoina, jotka ovat riippuvaisia toisten palkitsevista reaktioista ja jotka lakkaavat kun näitä odo- tettuja reaktioita ei ole enää tulossa" (Blau 1964, sit. Amis & Stern 1974, 93).

Bourdieuin interaktionismikritiikki sovel- tuu molempiin 'vaihdon teorian' varianttei- hin: niissä ei tarpeeksi oteta huomioon inter- aktion kontekstin sosiaalista luonnetta ja sitä, että vuorovaikutuksen subjektit ovat aina yhteiskunnallisesti määritettyjä toimijoita (ks. Bourdieu 1977).

Järjestöpääoman käsite yhdistää yksilö- ja mikrotason yhdistystarkastelun *systemitasoi- siin käsitteisiin* ja siitä on helpompi edetä kokonaisuuden tutkimiseen. Kun formaali orga- nisaatio- ja systeemiteoria antaa kielen ja vä-

lineitä todellisuuden differentioitumisen tar- kasteluun mukaanluettuna kulttuurin au- tonomisoituminen ja yhteiskunnallistuminen, tuo järjestöpääoman käsitteestä yhteiskunnal- listumisen ja hegemonian teorioihin ulottuva yhteys substantiaalisen 'lihan ja veren' systeemi- teoreettisen luurangon ympärille (ks. 1. jakso).

Bourdieuin järjestöpääoman käsitteen lisä- si yhdistyksiin/järjestöjen mikrotasoisia prob- lematisointeja, joissa yhdistyvät formaali orga- nisaatioteoria ja sosiologinen substanssien tarkastelu, on esitetty suhteellisen runsaasti (tarkemmin, ks. Siisiäinen 1985; 1986; Hyvä- rinen 1985). Esimerkiksi Nascholdin kiinnos- tavassa tutkimuksessa (1969) on pyritty ver- taamaan erilaisia organisaation sisäisen demokratian/herruuden malleja ja luomaan näiden perustalta periaatteita substantiaalisen organisaatioteoreettisen yhdistyskonseption luomiselle. Tätä enemmän substansseissa lii- kutaan Negtin ja Klugen (1976) ja Offen ja Wiesenthalin (1979) yhdistys/järjestöteore- tisoinnissa.

Negtin ja Klugen tarkastelun kohteena on työväenluokkaisen organisaatiomuodon dilem- ma 'refeodalisoituneen' (Habermas) por- varillisen julkisuuden kaudella. Kirjoittajat pohtivat sitä, millä tavalla porvarillisen 'julki- suuden' toimintalogiikan vaatimaan lei- riasetelmaan (jäykkä oppositio pääoman kanssa vallitsevan työnjaon määräämissä puit- teissa) alistuminen tuo työväenluokkisiin orga- nisaatioihin saman toimintalogiikan, mikä on vallalla alistavassa kokonaisjärjestelmässä. Samalla intressikokonaisuus pirstoutuu ja ha- joaa porvarillisen työnjaon vaatimiksi spesiaali-intresseiksi: kokonaisvaltainen tarpeiden ja intressien ruumiillistuma, inhimillinen sub- jekti jaetaan yhteiskunnallisen työnjaon mu- kaisiin osaintresseihin, joita erikoistuneet yh- distykset edustavat (ks. emt.). Rainer Parisin

yhteiskunnallisten liikkeiden julkisuuden mallissa pyritään pohtimaan, millä tavalla Ha- bermasin julkisuusidean realisoiminen uusien liikkeiden käytännöiksi saattaisi ehkäistä Michelsin ja Weberin väijäämättöminä pitä- mien herrusrakenteiden muotoutumisen (ks. Paris 1981).

Offen ja Wiesenthalin tutkimus kollektiivi- sen toiminnan erilaisesta logiikasta porvaris- ton ja työväenluokan järjestöissä, kytkee yh- distystason jo kokonaisjärjestelmän periaate- teisiin (ks. 1979). Offen ja Wiesenthalin mu- kaan järjestöjä ei voida tarkastella vain toimi- vina omalakisina systeemeinä sellaisenaan, vaan niiden kohdalla olennaista on millaisia syötteitä niiden on työstettävä. Kirjoittajien mukaan porvariston intressijärjestöjen toi- mintaa ohjaa monologinen logiikka, sillä niis- sä ei ole tarpeen käsitellä kaikkia, toistensa kanssa vaikeasti yhteensovitettavia jäsenten tarvealueita. Siksi porvariston organisaatiot pystyvät toimimaan rationaalisemmin, usein päätöksenteko voidaan suorittaa asiantunti- joiden tekemien laskelmien perusteella. Tä- mä saa aikaan sen, että kansalaisyhteiskunnan intressiväärityksiä ei yhtä suuressa määrin, kuin työväenluokassa tapahtuu, siirretä poli- tiikan alueelle.

Työväenluokkaisissa intressijärjestöissä sen sijaan joudutaan ottamaan huomioon sekä jä- senten arkielämän tarpeet (esim. ammattiyh- distystoiminnassa päätetään paitsi luokkien välisistä suhteista, myös työn hinnan ja työvoi- man arvon suhteen kautta työvoiman uusinta- misesta, so. perhe-elämästä, vapaa-ajasta ja niihin liittyvistä tarpeista). Tästä syystä työvä- enluokkaisissa järjestöissä joudutaan päättä- mään yhteismitattomien tarpeiden välisiin 'kompromisseihin' perustuvista strategioista. Tästä suoriutumisen edellyttää demokraattis- ta keskustelua. Tällaisissa järjestöissä Webe- rin ja Michelsin kuvaama oligarkisoitumis- ja

byrokratisoitumistendenssi ehkäisee 'yleistymiskykyisten' ('toisien') intressien (Habermas) selville saamisen (emt.). Tämä vääristymä toteutuessaan välittyy helposti myös poliittiseen toimintaan.

Makrotason teoriat: yhdistys/järjestö, julkisuus ja systeemi

Edellä esitetyn typologian pohjalta voidaan hahmotella teoreettinen tie, jota pitkin edetään järjestöllisestä pääomasta systeemitasoiseen järjestöjen edellytysten ja seurausten yleiseen tarkasteluun. Eteneminen tapahtuu hahmottelemalla typologian kolme makrotasoisien teorioiden luokkaa. Systeemitoreettisen kielen käyttö tulee lähes välttämättömäksi silloin, kun pyritään luomaan kokonaiskuva niistä välityksistä/rakenteista, "joiden avulla kulttuuriset ideat leviävät ja kehittyvät/vaikuttavat. Kulttuuri esiintyy ja muotoutuu oppimis- ja kommunikaatioympäristössä. Se luo sosiaalisia rakenteita ja tulee aikaisemmin olemassaolleen leimaamaksi" (ks. Neidhardt emt. 14). Tämän yhteyden kuvaamisessa yhdistyslaitoksen tutkimisella on keskeinen merkitys koko kulttuuri- ja yhteiskuntajärjestelmän, niiden dynamiikan, jännitteiden organisoitumisen, legitimitetin puolustamisen ja/tai uhanalaistamisen kannalta.

Ymmärtävän sosiologian systeemitasoisien yhdistysteorian perusidea on kyllä muotoiltu suhteellisen selvästi Weberin 'Wirtschaft und Gesellschaft'-teoksessa: kaikkien yhteiskunnan instituutioiden ja organisaatioiden sosiologinen ymmärtäminen edellyttää niiden palauttamista toiminnan aikaansaaneiden subjektien toiminnalleen antamaan merkitykseen ja subjektin vastavuoroisiin toiminta-orientaatioihin (ks. 1976). Yhdistys- ja järjestötutkimuksessa tämän paradigman edellyttämä eteneminen systeemitason tutkimuksiin

näyttää kuitenkin paradoksaaliselta subjektivistisen organisaatioteorian premissien kannalta (ks. Burrell & Morgan emt.). Siksi ei ole yllättävää, ettei tämäntyyppisiä yrityksiä yhteiskuntatieteissä juurikaan ole suoritettu. Tutkimukset ja keskustelu ovatkin liikkuneet kahden muun makroteorioiden tyyppien alueella.

Muotoa korostavien systeemitasoisien teorioiden keskeisin edustaja on ollut yhdistysteoriaa 1960-luvun loppupuolelle asti selvästi hallinnut amerikkalainen sosiologinen pluralismiteoria (ks. Siisiäinen 1986). Sosiologisessa pluralismiteoriassa pyritään löytämään ratkaisu Rousseau'n esittämään yksityisintressien ja yleistahdon (yleisintressin) yhteensovittamattomuuden ongelmaan: millä tavalla on mahdollista turvata kaikkien intressien toteutumisen mahdollisuus laajan joukkodemokratian oloissa ilman, että poliittisen järjestelmän stabiilius vaarantuu? Pluralismiteorian keskeisten edustajien (Bentley, Truman, Lipset, Dahl, Schattschneider) perusideoiden tärkeimmät sosiologiset klassikot ovat de Tocqueville ja Simmel. de Tocqueville'n tunnettu näkemys 1830- ja 40-lukujen vaihteen Yhdysvalloista oli, että sitä uhkasi massademokratiaan liittyvän ennennäkemättömän tyrannian kehittyminen. Uudessa tyranniassa hirmuvalta olisi siksi entistä täydellisempi, että se alistaisi mikrotason toiminnat valtansa alle ja olisi jokapäiväistä.

de Tocqueville'n mukaan keskeinen syy tähän uhkaan oli keskusvaltaa ja kansalaisia välittävien instituutioiden ja korporatioiden puuttuminen. Parannuskeinoksi hän esitti uudentyyppisten välittävien instituutioiden kehittämistä: tuomioistuimien, paikallishallinnon, lehdistön ja ennen kaikkea yhdistysten kirjavan joukon luomista (ks. de Tocqueville 1951).

Simmeliltä pluralismin tooreetikot ottivat

ajatuksen yhdistysjäsenyyksien ristikkäisyyden jyrkkiä antagonistisia kuiluja ehkäisevää vaikutuksesta: jos ihmiset kuuluvat jäseninä useisiin ryhmiin ja yhdistyksiin/järjestöihin ja jäsenyydet liittävät heitä kussakin yhteenliittymässä intressisitein eri ihmisiin, heille kehittyy lukuisia erisuuntaisia solidaarisuuksia. Kriisin (taloudellisen) kehittyessä ihmisten toimintapotentiaali hajoaa tällaisessa tilanteessa useisiin suuntiin, eri yhteenliittymäjäsenyydet vetävät heitä eri tahoille ja näin ollen neutralisoivat toinen toistensa 'kumousvoiman' (Simmel 1890). Näin ristikkäiset yhdistysjäsenyydet ja niiden kautta toimiva yhdistyslaitos muodostaa poliittista järjestelmää suojaavan elastisen 'puskurin' (ks. Siisiäinen 1986). Tähän 1950-luvun amerikkalainen pluralismiteoria useimmiten liitti ajatuksen yhdistymisvapautta ja sen tasa-arvoisuutta ylläpitävästä arvokonsensuksesta (ks. Truman 1951), mikä jaettuina arvoina turvaa demokratian toteutumisen monien yhdistysten kautta.

Parsonsin strukturalistis-funktionalistinen teoriakin rakentuu ajatukselle (amerikkalaisen) yhteiskunnan arvokonsensuksesta sekä evolutionistiselle idealle yhteiskuntien järjestelmän muuttumisesta tiettyjen perusvälttämättömyyksien toteuttamiseen kehittyneiden instituutioiden yhä uudelleen, samaa kaavaa noudattavan eriytymisen kautta. Myös yhdistyslaitoksen kokonaisuus eriytyy näiden perusfunktioiden (nk. AGIL-kaavio) mukaisesti siten, että kukin osa-alue eriytyy ulkoisten haasteiden seurauksena samoihin alasysteemeihin (yhdistyssovellutuksista, ks. esim. Aalto 1970; Puuronen 1987). *Luhmannin systeemit* lähtee liikkeelle Parsonsin teorian kritiikistä. Hän kääntää Parsonsin käsitteet päinvastaiseen järjestykseen: funktionalistis-strukturalistinen teoria katsoo, että Parsons ei pysty kertomaan tärkeintä eli itse systeemin

funktiota, mikä Luhmannin mukaan on ulkomaailman monimutkaisuuden vähentäminen järjestelmän omaa kompleksisuutta lisäämällä (ks. esim. Luhmann 1968; 1986).

Yhdistykset ovat tässä systeemissä subjektien keskinäisiin odotuksiin ja yhteisiin merkityksiin kiinnittyviä organisatorisia muotoja. Ne eivät kuitenkaan ole autonomisia, vaan toteutuvat systeemin kokonaiskehityksen osana ja sen ehtojen alaisuudessa. Tästä aiheutuu Luhmann-kritiikeissä esiinnostettu funktionalistis-strukturalistisen systeemin luonteen 'epäspesifisyys' ja osittain myös edelliseen liittyvä modernin yhteiskuntasysteemin toiminnan 'gravitaatio-pisteen' häviäminen teorian kokonaisuudesta (kritiikistä, ks. esim. Giegel 1975).

Habermasin julkisuuskonseptin makrotasoinen sovellutus, *porvarillisen julkisuuden teoria*, muodostaa yhden formaalin yhdistys/järjestöteoretisoinnin alatyypin. Se on luonteeltaan weberiläinen ideaalityyppi (ks. Siisiäinen 1987) ja sellaisena sitä ei ole tarkoitettukaan olemassaolevien yhteiskuntien adekvaatiksi kuvaksi, vaan metodologiseksi apuvälineeksi todellisuuden syvällisempään tutkimiseen, abstraktista konkreettiin yhteiskuntatodellisuuteen nousemisen välineeksi. Tämä edellyttää yhtäältä historiallis-konkreettista otetta yhdistyslaitoksen tutkimiselta, toisaalta alasysteemien sisällöllisen tarkastelun yhdistämistä systeemitoreettisiin kaavioidiin.

Historiallisesti tarkasteltuna porvarilliset kumoukset toteuttivat yhdistysvapauden osana porvarillisia oikeuksia. Aikaisempi talonpoikainen 'vapaus' oli tästä perspektiivistä vähintäänkin sosiaalisesti rajoitettua, usein pelkkä jälkikäteisilluusio (ks. Kröll ym. 1982; Stenius 1987). Habermasin, lähinnä Englannin kehityksen pohjalta, muotoilema 'porvarillisen julkisuuden' ideaalityyppi tuo sano-

malehdet, viikkolehdet, yhdistykset/klubit, lukuseurat, lainakirjastot sekä kahvilat ja salongit valtiota ja yksityistä kansalaisyhteiskuntaa välittäväksi sfääriksi. Tässä sfäärissä keskusteleva, yhteiskuntakriittisyyteen kykenevä porvarillinen yleisö muotoutuu julkisuuden mahdollistamassa reflektioprosessissa (ks. Habermas 1974).

Tästä julkisuuden rakenteesta tulee porvarillisen kulttuurin infrastruktuuri, minkä kantajaryhmä on porvaristo, sen osana sivistysporvaristo. Tämä kulttuurinen sfääri oli keskeinen feodaalisen 'edustusjulkisuuden', korporatiivisen julkisuuden kumoamisessa: "yksilöiden kaksinaistuminen yksityiseksi ja julkiseksi ihmiseksi vastasi valtion ja yhteiskunnan eriytymistä, yhteiskunnan ja valtion, yksityisen ja julkisen sfäärin välittäväksi tekijäksi muodostuu julkisuus, sen avulla yksilöt kritisoivat ja kontrolloivat valtion toimenpiteitä" (emt., sit. Koivisto & Väliverronen 1987, 24).

Vaikka Habermasin ideaalityyppi on varsin 'sisällötön' suhteessa yhteiskunnallisiin voimiin ja esimerkiksi Englanninkin kohdalla todellista kehitystä epätarkasti heijastava (mm. porvariston ja aateliston 'konservatiivisen' hegemonisen kompromissiliittoutuman huomiotta jättäminen jne., ks. esim. emt. 53), voidaan sen avulla kuitenkin kuvata todellisten kulttuuristen prosessien ja rakenteiden luonnetta ja paikallistaa rakenteellisia solmukohtia. Porvarillisen julkisuuden kehittämisessä oli kysymys kulttuurin autonomisuuden ja yhteiskunnallisuuden kasvusta, mitkä kaksi prosessia ovat toisiinsa kietoutuneita ja toistensa edellytyksiä. Porvarillisten kansakuntien kehitys ylitti edellisiin kausiin verrattuna sisällään vaikuttavat alueelliset, sosiaaliset, uskonnolliset, säätyperustaiset erottelut ja rajat, markkinoiden ja taloudellisen aineenvaihduksen perustalla (ks. Siisiäinen 1979; Tenbruck 1986).

Yhteiskunnallistumisella kuvataan uudentyyppisiä työnjaollisia kytkentöjä järjestelmän eri osien välillä. Se edellyttää eri osien itsenäisyyden kasvua. Vasta porvarillisissa kansakunnissa kulttuuri itsenäistyi täysimittaisesti yhteiskunnasta ja sen instituutioista. Tästä kontekstista syntyivät myös uudentyyppiset yhdistykset. Tenbruckin mukaan kulttuurin yhteiskunnallistuminen muotoutui laajemmalla kontekstissa, minkä käsittäminen edellyttää erilaisten 'mikrodiskurssien' ulkodiskursiivisten ehtojen tarkastelua. Tämä konteksti sisältää (1) mahdollistavien/edistävien rakenteellisten edellytysten muodostumisprosessin; (2) säätyetuoikeuksien korvaamisen siten, että valtiovainion mukaisesti kaikki muuttuvat alamaisiksi ja kansalaisiksi; (3) taloudellisesti ja valtiollisesti ehdollistettujen sosiaalisten riippuvuuksien ja sidosten levittämisen; (4) alueellisen sekä ammatillisen ja sosiaalisen liikkuvuuden kohoamisen; (5) kaupungistumisen; (6) omaehtoisten intressiyhteisliittymien kautta keskeisiltä osin toteutuvan dekoporoiminnin. Näihin kaikkiin prosesseihin on sisällytetty kulttuurin yhteiskunnallistuminen (Tenbruck 1986, 278).

Yhdistykset olivat tämän uudentyyppisen kulttuurin yhteiskunnallistumisen keskeinen, ellei peräti keskeisin toteutumisen väline ja momentti. Yhtenä 'diskursiivisen' organisoitumisen periaatteen toteutumisen muotona porvarillinen yhdistyslaitos oli synnyttämässä moderniteettina tunnettuja instituutioita (ks. Eder 1986, 237-238). Tenbruck ja Ruoff esittävätkin, että yhdistyslaitos näytteli niin tärkeää osaa modernin yhteiskunnan yhteiskunnallistumiskehityksessä, että sen voidaan itse asiassa sanoa nousseen yhdistyslaitoksen myötä. Tämä yhdistyslaitos sanan laajassa merkityksessä kattaa kaikki ihmisten vapaan valinnan kautta syntyneet intressiyhteisliittymät (ks. Tenbruck & Ruoff 1983,

68). *Samanaikaisesti sisällöllisiin ja formaalisiin aspekteihin keskittyneet makrotason yhdistysjärjestöteoriat* ovat 1960-luvulta lähtien kehittyneet keskeiseltä osin formaalisten pluralismiteorioiden sekä parsonslaisen systeemiteorian kritiikistä (tarkemmin, ks. Siisiäinen 1986). Kritiikkiä oli kehitelty jo pluralismiteorian sisällä. 1940-luvulla pluralismiteorian kriittistä suuntausta edustava *Schattschneider* viittasi siihen, että intressien järjestömuotojen organisoituminen ei suinkaan edennyt tasa-arvoisesti eri yhteiskuntakerroksissa, vaan että taloudellinen asema korreloi etujen tehokkaan organisoidun ajamisen kanssa (ks. 1942). 1950-luvun lopulla Schattschneider kiteytti tämän ajatuksensa toteamalla, että pluralistisen taivaan "kuoro laulaa vahvalla yläluokkaisella aksentilla" (1960). Schattschneiderin tärkeä huomio oli, että organisoituminen ei suinkaan ollut mielivaltaista tai edellyttävistä ehdoista vapaata yhteenliittymistä, vaan että järjestäytymistä käytettiin hyväksi poliittisen järjestelmän hallinnassa. Hänen mukaansa yhteiskunnan hallitsevassa asemassa olevilla ryhmillä oli mahdollisuus vaikuttaa siihen, mitkä kysymykset ylipäätänsä pääsivät organisoidun politiikan näyttämölle.

Toinen pluralismiteorian ryhmän sisäinen suuntaus, missä teoriatraditioon kuuluneista intressien ajamisen tasa-arvoisuus-väittämistä 'tingittiin' oli saksalaisen *Fraenkelin* kehittämä *neopluralism*in teoria (ks. esim. Steffani 1972; 1980; Kremendahl 1977)¹. Fraenkel jakaa yhteiskunnan kahteen alueeseen, joista ensimmäisellä vallitsee yhteinen 'arvokodex', parusarvoja koskeva durkheimiläinen konsensus, toinen alue puolestaan on ristiriitojen ja konfliktien alue.

Arvokonsensus muodostaa eräänlaisen yleisen toimintaperustan, konfliktit kehittyvät perusarvojen ulkopuolisella alueella. Fraen-

kelin työtä jatkaneet neopluralistit eivät sisällytä teoriaansa olettamuksia intressin tasa-arvoisuudesta eivätkä lue pois järjestöjen sisäisten eriarvoisuusrakenteiden kehittymisen mahdollisuutta (ks. Kremendahl emt., Siisiäinen 1986). Teorian perusajatus ei ole demokratian täydellisyys olettamus, vaan ajatus siitä, että normatiivinen pluralismin premissi tarjoaa muita malleja suuremmat demokratian kehittymismahdollisuudet (ks. Kremendahl emt.). Näistä seikoista johtuu teorian sijoittaminen typologian eri ruutuun amerikkalaisen pluralismiteorian pääsuuntauksen kanssa.

Voimakkaammin pluralismikritiikkiä kehitettiin teorian ulkopuolisissa keskusteluissa 1960-luvun loppuvuosista lähtien. *Bachrachin ja Baratzin 'ei-päätöksenteon' -käsitteellä* (non decision-making) kuvataan niitä prosesseja, jotka ilman virallista päätöksentekoa tai poliittisen järjestelmän koneistojen toimenpiteitä syrjäyttävät tai pitävät tiettyjen ryhmien intressejä kokonaan organisaatio- ja/tai päätöksenteon alueen ulkopuolella (1970). Jos kaikki intressit eivät tule julkiseen keskusteluun mukaan, ei intressikonfliktien ja ristiriitojen poissaolo politiikan alueelta, Habermasin käsittein ilmaistuna, merkitse välttämättä 'aidon' konsensuksen olemassaoloa, vaan saattaa olla 'vääristyneen' kommunikaatorakenteen seurausta (ks. Siisiäinen 1987).

Arvokonsensus-premissin kritiikki kohdistettiin 1970-luvun alkupuolen keskusteluissa niin pluralismiteoriaan kuin parsonslaiseen funktionalismiin. Esimerkiksi Narr ja Offe esittivät kysymyksen, eikö yhteiskunnallisessa 'konsensuksessa' (niin pluralismi- kuin funktionalismiteoriankin mielessä) usein ole pikemminkin kysymys hegemoniajärjestelmän toiminnan tuloksesta kuin poliittisen järjestelmän yhteisesti jaetusta lähtökohdasta tai perustasta, monesti enemmänkin apaattisesta

välinitämättömyydestä kuin aktiivisesta, reflektioivasta sitoutumisesta 'perusarvoihin', moderniin kollektiivitajuntaan (ks. Narr & Offe 1975).

Näissä kysymyksenasetteluissa liikutaankin jo lähellä hegemoniateoreettisen yhdistys-/järjestöteoretisoinnin ydinkysymyksiä. Näiden ratkaisujen perusmuotoilut löytyvät Gramscin käsityksistä hegemoniasta, kansalaisyhteiskunnasta ja integraalisesta valtiosta. Edellä esitetyssä teoriatypologiassa tarkastellaan edellä sivutun neopluralismiteorian lisäksi neljää ratkaisua Gramscin asettamaan hegemonia-ongelmaan: Bourdieun käsitystä hallitsevasta kulttuurisesta arbitraalisuudesta ja järjestöpääoman kytkeytymisestä ko. yhteyteen (käsiteltiin mikrotason yhteydessä) (ks. Siisiäinen 1988), Althusserin ideologisten valtiokoneistojen käsitettä, Tourainen toimintateoriaansa pohjaamaa käsitystä yhteiskunnallisista liikkeistä ja selektiivisen korporatismiin teoriaryhmää.

Gramscin *hegemoniateoriassa* yhdistyvät Weberistä ja Michelsistä alkaneen intressiyhteensä liittymien inkorporointia korostavan ja de Tocqueville'n ja Simmelin muotoiluun perustuvan intressien pirstoutumista korostavan pluralismiteoreettisen integraatiokonseption adekvaatit osat Gramscin marxismitulkin perustalla (ks. Siisiäinen 1986). Gramscin mukaan yhteiskuntatieteellisessä analyysissä on erotettava toisistaan 'orgaanisten' liikkeiden ja rakenteiden, luokkien taso ja suhdanne- tai tilannetyyppisten liikkeiden taso.

Luokka-asetat kytkeytyvät talouden rakenteisiin, mutta 'taloudellisesti' määritetyistä luokka-asetamista ei voida johtaa todellisessa yhteiskunnassa toimivia ryhmiä, poliittisia ilmiöitä puhumattakaan kulttuuris-ideologisista muodostumisista. Poliittiset subjektit syntyvät ja kehittyvät kansalaisyhteiskunnassa.

Poliittisten subjektien muodostumisessa ratkaisevaksi näin ollen muodostuu kansalaisyhteiskunnan alueella omattu hegemoninen asema, jonka avulla voidaan saavuttaa kulttuuris-ideologinen johtajuus yhteiskunnassa (ks. Gramsci 1967; 1982). Tämä puolestaan on edellytys hegemonististen liittoutumien (blokkien) muodostamiselle ja johtajuudelle niissä. Hegemoniset liittoutumat rakentuvat hegemonisten projektien muotoisina (käsitteestä, ks. Jessop 1983; Siisiäinen 1987).

Eri ryhmien, organisaatioiden välittömien intressien kesken päästään kompromissiin siten, että niistä löytyy jokin yhdistävä solmukohta, johon hegemoninen projekti kiinnittyy. Esimerkiksi erilaisia suomalaisia hallituskoalitioita voidaan tarkastella järjestöjen ja muiden eturyhmien välisten hegemonisten projektien ja niiden kiinnittymisen solmukohtien viitekehuksesta käsin (esim. kokoomuslais-sosialidemokraattisen tai sosialidemokraattis-keskustapuoluelaisen intressikoalition solmukohtat).

Näissä hegemonisissa projekteissa ja hegemonisten koneistojen kokonaisuudessa yhdistyksillä/järjestöillä on ratkaisevan keskeinen osa, niiden kautta muotoillaan intressiyhteensä liittymien strategioita, niissä sulatetaan erilaiset tarpeet organisatorisiksi intresseiksi jne.

Gramscin mukaan kaikkien luokkien intressialueet eivät pirstoudu samalla tavalla; johtavien luokkien on pienen kokonsa ja järjestäytyneisyytensä takia helpompi määritellä suhteensa erilaisiin potentiaalisiin hegemonisiin liittoutumiin. Eri luokilla tai luokkafraktioilla on myöskin erilaiset toimintaresurssit kansalaisyhteiskunnassa: asema taloudellisessa rakenteessa ilmenee erilaisena taloudellisen, kulttuurisen ja sosiaalisen pääoman (Bourdieu) hallintana eli erilaisena kausaalisenä voimana.

Koska laaja valtio muodostuu varsinaisista

valok. Pertti Julkunen

"Sosiaalisen pääoman avulla hyvin organisoitunut vähemmistö pystyy pääsemään perille rationaalisesti omista intresseistään suhteessa organisoitumattomiin, luokkapirstoutumisen pilkkomiin 'massoihin'." (Siisiäinen 1989).

poliittisista koneistoista ja hegemonisista aparateista ja koska hegemonia rakentuu kansalaisyhteiskunnan instituutioiden, keskeisesti järjestöjen varaan, tulee yhdistyksistä osa laajenevaa (integraalista) valtiota. Näin ollen yhdistysten merkitys yhteiskunnan kehittyneen poliittisen järjestelmän kannalta muodostuu kahtalaiseksi: yhtäältä ne ovat mukana organisten liikkeiden pirstoutumisessa ja tätä kautta hajottamassa luokkablokkeja ja mahdollistavat poliittisten taisteluiden käymisen organisten rakenteiden kannalta vaarattomien suhdannetyyppisten kysymysten ympärillä (ks. Jäger 1982); toisaalta ne mahdollistavat uudenlaisten ryhmäkombinaatioiden rakentumisen ja intressiorganisaatioiden kytkemisen integraaliseen valtioon poliittista järjestelmää suojaavana puskurina (ks. Gramsci 1967; Siisiäinen 1986).

Gramscin teorian ansio on, että siinä tuodaan marxilaisen valtioteorian keskiöön hallitsemisen (väkivalta-aparaatit) ohella johtaminen (hegemoniset aparateit) ja osoitetaan, että kehittyneissä poliittisen hallitsemisen järjestelmissä vallankäyttö pitkälti nojaa vapaaehtoiseen suostumukseen ja intressiorganisaatioiden suhteelliseen autonomiaan.

Suhteellisen autonomian mahdollisuus häviää lähes kokonaan *Althusserin ideologisten valtiokoneistojen käsitteestä*, jonka avulla hän pyrki paikkaamaan Gramscin 'porvarilliselle ideologialle' antautuneen hegemoniateorian puutteita (Althusser 1971). Althusserin käsityksissä ideologiset koneistot on funktionalistisesti alistettu porvarillisen luokkavallan uusintamiskehään. Siksi ne hävittävät sen 'metodologisen rajaviivan' (ks. Anderson 1977) kansalaisyhteiskunnan ja poliittisen yhteiskunnan väliltä, jonka avulla Gramsci pystyi erittelemään erilaisia poliittisia suhdanteita ja erilaisten hallitsemisen tapojen historiallisia vaihteluja (ks. Siisiäinen 1981).

Althusserin teoretisoinnissa häviää myöskin ideologisten koneistojen (mukaanlukien järjestöt, yhdistykset) tärkeä kaksoisfunktio poliittisen järjestelmän jatkuvuuden kannalta: niiden suhteellinen autonomia on edellytys sille, että ne pystyvät toimimaan samanaikaisesti sekä jäsenistön intressejä realisoivina järjestöinä että osana yhteiskunnan legitimi-teettiä ja integraatiota ylläpitävää koneistoa (ks. Hirsch 1976). Gramscin teoriassa on lisäksi mukana Althusserin ko. konseptiosta puuttuva muutoksen mahdollisuuden idea, ajatus vaihtoehtoisten hegemonisten liittoutumien muodostumisesta ja niiden muodostumisedellytysten pohdiskelu.

Paremmiin Gramscin idea hegemoniaa toteuttavasta järjestökoneistosta, yhdistyslaitoksesta, on käytetty nk. *selektiivisen korporatistmin yhdistys-järjestökonseptio(i)ssa* (esim. Jäger 1980; Hirsch 1980; Kastendiek 1980; ks. Siisiäinen 1982). Niissä pyritään osoittamaan, kuinka poliittisen järjestelmän stabiilius edellyttää ensiksikin, että yhtenäiset luokat ja niitä edustavat intressiyhteenliittymät fraktioituvat ja pirstoutuvat edettäessä taloudellisin kriteerein määritellyistä luokista (Bourdieu'n 'luokista paperilla') todellisessa yhteiskunnassa toimiviin ryhmiin ja organisaatioihin; toiseksi selektiivisen korporatistmin teoriaan sisältyy ajatus siitä, kuinka poliittisessa järjestelmässä vallitsee monenlaisia poissulkemisen mekanismeja, joiden avulla määrättyjä intressiyhteenliittymiä ja niiden ajamia intressejä syrjäytetään järjestelmän piiristä (tarkemmin, ks. Siisiäinen 1986).

Korporatismi ei tämän käsityksen mukaan ole mikään uusi yhteiskuntajärjestelmä, vaan se toteutuu korporatistisina tendensseinä, jotka ilmenevät eri yhteiskunta- ja järjestöelämän alueilla vaihtelevan muotoisina (ks. Kastendiek 1980).

Selektiivisen korporatistmin teorian mu-

kaan korporatistinen ydin, joka koostuu talouden, ammattiyhdistysliikkeen ja valtion keskeisistä organisaatioista kattaa vain osan yhteiskunnan yhdistyslaitoksen ja yhteiskunnallisten liikkeiden kokonaisuudesta. Sen lisäksi yhteiskunnassa osittain korporatistisia järjestöjä, puolivaltiollisia yhdistyksiä, korporatistisesta vaihdosta riippuvaisia yhdistyksiä ja suhteellisen riippumattomia yhteenliittymiä (ks. Siisiäinen 1986). Nämä toteuttavat Gramscin yhteydessä tarkasteltua kaksoisfunktioita: yhtäältä vapaaehtoisuuteen pohjautuvaa intressien artikuloinnin ja toteuttamisen funktiota kansalaisyhteiskunnasta valtion tai korporatistisen 'triangelin' (palkkatyöläiset-työnantajat-valtio) suuntaan, toisaalta huolehtivat korporatistisen vaihdon sääntöjen mukaan järjestelmän legitimiisyysvaateiden toteuttamisesta sekä pitävät huolen siitä, että järjestelmän pelisääntöjä noudatetaan ja valvotaan korporatistiseen vaihtoon osallistuvien järjestöjen toimesta.

Näyttää siltä, että huomattava osa 'perinteistä' yhdistys-/järjestölaitosta koskevista teorioista tulee menettämään merkitystään 1990-luvulla. Intressien tulkinnassa yksilölliseen kokemukseen perustuvien instituutioiden merkitys on kasvanut monilla alueilla (uusintaminen, kulttuuri) (ks. Beck 1983). Eriarvoisuuden kokemisen ja tulkinnan yksilöllistymisen muuttua myös intressiyhteenliittymien toimintatilanteen. Tätä on yritetty tutkia myös uusien yhteiskunnallisten liikkeiden yhteydessä, mutta kokonaisvaltaisia, perusteltuja, uudentyyppisiä teoreettisia esityksiä liikkeistä on vieläkin suhteellisen vähän.

Yksi näistä on *Alain Tourainen konseptin 'ohjelmoidusta yhteiskunnasta' ja siihen kehittyneistä uusista yhteiskunnallisista liikkeistä*. Touraine (ks. 1981) esittää kiinnostavan ajatuksen, jonka mukaan yhteiskunta-analyysissä tulisi erottaa kaksi pääakselia: toiminnan

synkroninen ja muutoksen diakroninen akseli. Edellinen on luokkateorioiden kuvaama yhteiskunnallisten taisteluiden ulottuvuus, missä toimijat saavat yhteiskunnallisten liikkeiden muodon (kenttä: hallitsevan luokan ja kansanluokan välinen taistelu historisiteetista); diakroninen akseli liittyy yhteiskuntatyyppin kykyyn muuttua ja koskee tiettyä alueellista yksikköä. Sen keskeinen agentti on valtio, joka on muutoksen välittäjä (kenttä: taistelu eliitin ja massan välillä). Touraine mukaan, mitä kehittyneemmästä yhteiskunnasta on kysymys, sitä keskeisemmältä näyttää valtion rooli. Tämä on kuitenkin näennäistä, sillä synkronisella akselilla on todellisuudessa ylivalta (luokkataistelut, joita yhteiskunnalliset liikkeet ilmentävät).

Touraine pohtii uusien yhteiskunnallisten liikkeiden mahdollisuutta kehittyä kulttuurisista liikkeistä yhteiskunnallisiksi. Tätä monimutkaista kysymyskombinaatiota Touraine omat tutkimukset opiskelijaliikkeestä, alueellisesta, atomivoimanvastaisesta liikkeestä sekä Puolan 'Solidarisuudesta' ovat 1970-luvun puolivälistä asti kartoittaneet etsimällä uusia metodisia strategioita (sosiologinen interventio) jne. Avoimeksi jäänyt kysymys on, voiko jokin uusista liikkeistä saada samanlaisen merkityksen 'ohjelmoidussa' yhteiskunnassa kuin työväenliikkeellä oli 'teollisessa yhteiskunnassa'.

Toistaiseksi Touraine monien muiden ohella on onnistunut asettamaan kiinnostavia kysymyksiä, käsitteellistämään uusia ilmiöitä myös yhdistysten/järjestöjen kehityksen kannalta. Järjestöjen kriisi-ilmiöt, jotka ovat monien järjestöjen osalta todellisuutta 1980-luvulla, mutta myös järjestöjen suuri, joillain alueilla lisääntyväkin määrä ja vaikutus edellyttävät uudenlaisen otteen kehittämistä myös yhdistystutkimuksessa, lähestymistavan, jossa kyetään yhdistämään organisaatio- ja liike-

muodon tutkimus eri toimintatasoilla (mikro- ja makrotaso) sekä muuhun intressien ja tarpeiden tulkintaan (joukkotiedotus, tavaräestetiikka ja muoti) liittyvien ilmiöiden tutkiminen. Olemassaolevien aukkojen täyttäminen edellyttää eri yhteiskuntatieteiden adekvaattien osa-alueiden ja lähestymistapojen luovaa yhdistämistä niin teorian kuin konkreetin yhteiskuntatutkimuksenkin alueella.

Viite

1. Tässä ei ole mahdollisuutta tarkastella kaikkia pluralismiteoreettisoinnin variantteja, joissa on kehitelty enemmän tai vähemmän amerikkalaisesta sosiologisesta pluralismiteoriasta poikkeavia käsityksiä. Tarkastelematta jää mm. sosiologisen ja politologisen pluralismiteorian välinen ero ja pluralismiteorian englantilaisen variantin piirteet (esim. Loski) (ks. Steffani 1972; 1980; Siisiäinen 1986).

Kirjallisuus

AALTO, R. Nuorisotyön tavoitteista sekä nuorten ja nuorisotyöntekijöiden siihen kohdistamista odotuksista I. Helsingin yliopiston sosiologian laitoksen tutkimuksia N:o 140. 1970.
 AMIS, W. & STERN, S. A critical examination of theory and functions of voluntary associations. *The Journal of Voluntary Action Research* 3(1974)3-4.
 ALTHUSSER, L. Lenin and philosophy and other essays. London: New Left Books, 1971.
 ANDERSON, P. The antinomies of Antonio Gramsci. *New Left Review* (1977), 100, 44-79.
 ANDERSON, R. Voluntary associations in history. *American Anthropologist* 73(1971), 209-222.
 BACHRACH, P. & BARATZ, M. Power and poverty. New York: Oxford University Press, 1970.
 BECK, U. Jenseits von Klasse und Stand? *Soziale Welt*, Sonderband 2 (1983), 35-74.
 BLAU, P. & SCOTT, S. Formal Organizations. A comparative approach. San Francisco, Chandler, 1962.
 BOURDIEU, P. Le capital sociale. *Actes de la Recherche en Science Sociale* 31 (1980), 2-3.
 BOURDIEU, P. Ökonomisches Kapital, kulturelles Kapital, soziales Kapital. *Soziale Welt*, Sonderband 2 (1983), 183-198.
 BÜHLER, W. & KANITZ, H. & SIEWERT, H.-J. Lokale Freizeitvereine. St. Augustin: Institut für Kom-

munalwissenschaften der Konrad Adenauer-Stiftung, 1978.

EDEL, K. Die Zivilisierung staatlicher Gewalt. *Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie*, Sonderheft 27 (1986), 222-262.
 GIEGEL, H.-J. System und Krise. Frankfurt am Main, Suhrkamp, 1975.
 GRAMSCI, A. En kollektiv intellektuell. Uddevalla, Cavefors, 1967.
 GRAMSCI, A. Vankilavihkot. Valikoima 2. Helsinki, Kansankulttuuri, 1982.
 HABERMAS, J. Legitimationsprobleme im Spätkapitalismus. Frankfurt a/M, Suhrkamp, 1971.
 HABERMAS, J. Theorie und Praxis. Frankfurt a/M, Suhrkamp, 1978.
 HABERMAS, J. Strukturwandel der Öffentlichkeit. Frankfurt a/M, Suhrkamp, 1974.
 HABERMAS, J. Vorbereitende Bemerkungen zu einer Theorie der kommunikativen Kompetenz. Teoksessa: HABERMAS, J. & LUHMANN, N. Theorie der Gesellschaft oder Sozialtechnologie. Frankfurt a/M, Suhrkamp, 1971.
 HEINZE, R. Verbandepolitik und 'Neokorporatismus'. Opladen, Westdeutscher Verlag, 1981.
 HIRSCH, J. Bemerkungen zum theoretischen Ansatz einer Analyse des bürgerlichen Staates. *Gesellschaft – Beiträge zur marxistischen Theorie* 8/9. Frankfurt a/M, Suhrkamp 1976, 90-149.
 HIRSCH, J. Der Sicherheitsstaat. Frankfurt, EVA 1980.
 JESSOP, B. Accumulation, state forms, and hegemonic projects. *Kapitalistate* 10/11 (1983), 89-112.
 JOPPKE, C. The cultural dimensions of class formation and class struggle: on the social theory of Pierre Bourdieu. *Berkeley Journal of Sociology* 21 (1987), 53-78.
 JÄGER, M. Korporatismus – ein weiterentwickeltes Pluralismusmodell. *Marxistische Studien* 5 (1982), 298-305.
 JÄGER, M. Ökonomie und Politik des sozialliberalen Korporatismus. *Argument-Sonderband AS* 51, 110-143.
 KASTENDIEK, H. Neokorporatismus. *PROKLA* 10(38) (1980), 81-106.
 KERRI, J. Anthropological studies of voluntary association & voluntary action: a review. *The Journal of Voluntary Action Research* 3(1) (1974), 10-25.
 KOIVISTO, J. & VÄLIVERRONEN, E. Julkisuuden valta. Jürgen Habermasin sekä Oskar Negtin ja Alexander Klugen julkisuusteorioiden tarkastelua. Tampereen yliopisto, Tiedotusopin laitos, Julkaisuja, Sarja A 57, 1987.
 KREMENDAHL, H. Pluralismustheorie in Deutschland. Leverkusen: Heggen-Verlag 1977.
 KRÖLL, F. & BARTJES, S. & WIENGARN, R. Ve-

reine. Geschichte – Politik – Kultur. *IMSF Informationsheft* 36. Frankfurt, IMSF, 1982.
 LUHMANN, N. Soziale Systeme. Frankfurt, Suhrkamp 1986.
 LUHMANN, N. Soziologie als Theorie sozialer Systeme. *Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie* 19(4) (1968).
 NARR, W.-D. & OFFE, C. Einleitung. Teoksessa: NARR, W.-D. & OFFE, C. (toim.). Wohlfahrtsstaat und Massenloyalität. Köln, Kiepenheuer 1975.
 NEGTE, O. & KLUGE, A. Öffentlichkeit und Erfahrung. Frankfurt, Suhrkamp 1976.
 NEIDTHARDT, F. Kultur und Gesellschaft. *Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie*, Sonderheft 27 (1986), 10-17.
 OFFE, C. & WIESENTHAL, H. Two logics of collective action: theoretical notes on social class and organizational form. *Political Power and Social Theory* 1 (1979), 67-115.
 PARIS, R. Soziale Bewegung und Öffentlichkeit. *PROKLA* 1(43) (1981), 103-129.
 PETERSON, S. & PETERSON, V. Voluntary associations in ancient Greece. *The Journal of Voluntary Action Research* 2(1973)1, 2-15.
 PUURONEN, V. Nuorisojärjestöt ja yhteiskunnan muutos – tutkimus nuorisojärjestöjen toiminnasta Pohjois-Karjalassa 1970-1980-luvuilla. Joensuun yliopisto, Karjalan tutkimuslaitoksen monisteita N:o 2. Joensuu 1987.
 ROSS, J. An assembly of good fellows. Voluntary associations in history. Westport, Greenwood Press 1976.
 (a)
 ROSS, J. Anthropological studies of voluntary associations and voluntary action: a reassessment. *The Journal of Voluntary Action Research* 5(1976)1, 27-32.
 (b)
 SCHATTSCHEIDER, E. Party government. New York, Rinehart 1942.
 SCHATTSCHEIDER, E. The semi-sovereign people. New York, Holt, Rinehart & Winston 1960.
 SIISIÄINEN, M. Ideologiset valtioaparaatit valtiokeskustelussa. *Politiikka* 23(29) (1981), 158-173.
 SIISIÄINEN, M. Intressit, yhdistyslaitos ja poliittisen järjestelmän vakaisuus. *Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research* 57. Jyväskylä, Jy-

väskylän yliopisto 1986.
 SIISIÄINEN, M. Järjestöllinen pääoma: käsite ja merkitys yhdistystutkimuksessa. *Hallintotutkimus* 3 (1988), 154-169.
 SIISIÄINEN, M. Kansallisen kulttuurin nousu ja maaseutu. Tutkimus Pohjois-Karjalan henkisen kulttuurin organisoinnista vuosina 1860-1918. Joensuun korkeakoulu, Karjalan tutkimuslaitos, Julkaisuja N:o 40, 1979.
 SIISIÄINEN, M. Uuskorporatismi teorioista. *Sociologia* 19(4) (1982), 258-268.
 SIISIÄINEN, M. 'Vihreän' politiikan ulottuvuuksia. *Politiikka* 27(3) (1985), 204-218.
 SILLS, D. Voluntary associations: sociological aspects. Teoksessa: SILLS, D. (toim.). *The international encyclopedia of the social sciences* 16. New York, The Free Press, 363-379.
 SIMMEL, G. Soziale Differenzierung. *Sociologische und Psychologische Untersuchungen*. Leipzig, Suncker & Humblot 1890.
 STEFFANI, W. Einleitung. Teoksessa: NUSCHELER, F. & STEFFANI, F. (toim.). *Pluralismus*. München, Piper 1972, 199-210.
 STEFFANI, W. Pluralistische Demokratie. Opladen, Leske 1980.
 STENIUS, H. Frivilligt, jämlikt, samfällt. Helsingfors 1988.
 TENBRUCK, F. Bürgerliche Kultur. *Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie*, Sonderheft 34 (1986), 263-285.
 TENBRUCK, F. & RUOFF, W. Modernisierung – Vergesellschaftung – Gruppenbildung 97 Vereinswesen. *Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie*, Sonderheft 25 (1983), 65-74.
 TOCQUEVILLE, A. Democracy in America 1-2. New York, Alfred A. Knopf 1951.
 TOURAINE, A. The voice and the eye. An analysis of social movements. Cambridge, Cambridge University Press 1981.
 TRUMAN, D. The governmental process. New York, Alfred A. Knopf 1951.
 WEBER, M. "Kirchen" und "Sekten" in Nordamerika. *Die Christliche Welt* 24-23, 558-562, 577-583.
 WEBER, M. Wirtschaft und Gesellschaft. Tübingen, J.C.B. Mohr (Paul Siebeck) 1976.